

Istoricul și bibliografia Minervei clujene

Institutul de Literatură și Tipografie Minerva din Cluj (Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt., Kolozsvár) a fost o instituție de anvergură, consacrată editării și tiparului, care a funcționat la Cluj între 1920 și 1948, centru primordial de creație a comunității maghiare din România în perioada interbelică. Istoricul acestei instituții a fost strâns legat de istoria și cultura comunității maghiare clujene și ardelenе, dar în mare măsură și de istoria celorlalte comunități etnice ale orașului și ale Transilvaniei.

În deceniile care s-au scurs de la naționalizarea institutului, în 1948, nu a fost posibilă apariția unor lucrări despre activitatea Minervei clujene, prezentul volum fiind prima încercare de reconstituire a istoriei sale, bazată pe o amănunțită cercetare științifică a izvoarelor disponibile în arhive, biblioteci și anticariate, completate de interviuri cu persoane implicate în viața Institutului.

Minerva clujeană s-a constituit legal la 16 august 1920, având 653 de fondatori, în majoritate de naționalitate maghiară, care au contribuit la crearea instituției cu suma totală de 750 000 de lei (1,5 milioane de coroane). Scopul urmărit a fost acela de a asigura, în noul context istoric de după primul război mondial, în condițiile în care Transilvania devenise parte a României Mari, editarea manualelor școlare pentru comunitatea maghiară din România, precum și acela de a facilita publicarea și difuzarea lucrărilor literare, a revistelor de literatură, a ziarelor populare și, eventual, a cotidieneleor politice necesare comunității.

Înscrierea entității juridice de drept privat a fost posibilă la acea dată numai în baza legii comerciale, deoarece legislația privind asociațiile și fundațiile a fost elaborată în România abia după adoptarea Constituției din 1923, respectiv, în anul 1924. Totuși, adoptând titulatura de „institut de literatură”, fondatorii inițiali au semnalat că era vorba de o instituție comunitară de cultură, și nicidecum despre o întreprindere cu scop lucrativ. Profitul obținut pe parcurs a fost, de altfel, investit în dezvoltare și în activități educaționale și culturale.

Fondatorii au achiziționat mai întâi tipografia și legătoria de carte a lui Jenő Stief, pe care deja în anul 1921 au extins-o, adăugându-i un atelier de zincografie și o secție de pregătire a clișeeleor. În anii 1922-1924, cele trei Biserici istorice maghiare din Ardeal (romano-catolică, reformată și unitariană) au contribuit substanțial la consolidarea financiară a institutului.

În 1923, Minerva a reușit să achiziționeze imobilul din Cluj, Str. Sámuel Brassai nr. 5 (azi, nr. 7), unde în anul următor a ridicat un sediu modern, cu etaj. Tot în 1923, Minerva a devenit acționar al Institutului de Literatură Bolyai din Târgu Mureș, respectiv al Tipografiei de Carte Erzsébet din Târnăveni. Devenind mai târziu unic proprietar, a mutat tipografia în 1928 la Cluj, completându-și astfel cu echipament suplimentar propria secție de culegere din Cluj. În același an, Minerva achiziționează trei utilaje de culegere de tip Linotype, cu ajutorul cărora își mărește capacitatea. În 1929, Institutul s-a extins din nou, achiziționând imobilul din Str. Gutenberg nr. 5 (azi, Str. Tipografiei nr. 16.), unde a construit o nouă clădire cu etaj.

După zece ani de existență, în 1930, Minerva ocupa deja 45 de încăperi, având 115 angajați de specialitate, 52 de funcționari permanenți și 15 colaboratori externi cu contract. În acel an, Minerva a achiziționat tipografia în relief a lui Mór Újhelyi, diversificându-și astfel și mai mult capacitățile tehnice.

Marea criză din 1929-1933 a pus la grea încercare și Minerva clujeană. Institutul a trebuit să concedieze o parte din angajați și să reducă semnificativ salariul celor rămași. În 1934, Institutul a fost obligat să participe cu 60 000 de lei la creditarea statului, apoi, în 1939, să contribuie cu 1,2 milioane de lei la pregătirile de război. Cu toate acestea, în 1941, Institutul a achiziționat Tipografia și Editura Concordia și Tipografia Ardealul din Cluj, iar în 1944, imobilul cu ieșire pe două străzi alăturate situat pe Str. Sámuel Brassai nr. 5 / Ferenc Dávid nr. 4.

La 11 iunie 1948, Institutul de Literatură și Tipografie Minerva a fost confiscat și trecut în proprietatea Editurii Partidului Muncitoresc Român, averea sa imobiliară fiind naționalizată ulterior, în anul 1979.

Minerva a editat, încă de la înființare, numeroase manuale destinate elevilor maghiari din ciclul primar și gimnazial, precum și elevilor de liceu. La loc de frunte printre preocupările Institutului s-a aflat editarea și publicarea unor manuale de limba și literatura română destinate școlilor cu predare în limba maghiară, precum și publicarea unor dicționare utile pentru învățarea limbii române. De asemenea, Minerva s-a preocupat de traducerea unor clasici ai literaturii române în limba maghiară și a publicat traduceri în română ale unor autori maghiari.

Începând din 1920 a publicat revista *Erdélyi Orvosi Lap* (Revista medicală din Ardeal), săptămânalul *Közgazdaság* (Revista economică), revista *Erdélyi Gazda* (Agricultorul ardelean), ziarul religios *Az Út* (Calea), revista de literatură și artă *Pásztortűz* (Focul păstorului), ziarele *Magyar Nép* (Poporul maghiar), *Református Szemle* (Cronica reformată), *Keresztény Magvető* (Semănătorul creștin), *Méhészeti Közlöny* (Jurnalul apicultorilor), revista pentru copii *Jóbarát* (Prieten bun), revistele literare *Erdélyi Irodalmi Szemle* (Cronica literară din Ardeal) și *Erdélyi Helikon* (Helikonul ardelean), cotidienele *Ellenzék* (Opoziția), *Esti Lap* (Ziar de seară), *Keleti Újság* (Jurnalul de est) și *Magyar Újság* (Ziar maghiar), și revista de științele naturii *Múzeumi Füzetek* (Caietele muzeului).

După 1944, Minerva a publicat cotidienele *Világosság* (Lumina), *Erdély* (Ardeal), *Erdélyi Szikra* (Scânteia din Ardeal), devenită mai târziu *Igazság* (Dreptate), săptămânalele *Falvak Népe* (Poporul satelor), *Plugarii*, *Népvédelem Lapja* (Ziarul apărării populației), *Egység* (Unitatea – săptămânal al comunității evreiești), revista literară *Utunk* (Drumul nostru) și revista pentru femei *Dolgozó Nő* (Femeia muncitoare).

Minerva a editat și o serie de cărți realizate de angajații Institutului. Astfel, începând cu anul 1921, a publicat cele 25 de volume de *Erdélyi Magyar Naptár* (Almanahul maghiar din Ardeal), precum și numeroase cărți de beletristică, istorie, cultură, artă etc., reunite în seriile *Minerva Könyvtár* (Biblioteca Minerva) și *Minerva Népkönyvtár* (Biblioteca Populară Minerva), volume editate de Sándor Tavaszy și Károly Rass.

La Minerva au apărut seriile de literatură intitulate generic *Magyar Nép Könyvtára* (Biblioteca maghiarilor), *Magyar Ifjúság Könyvtára* (Biblioteca tineretului maghiar), *Pásztortűz Könyvtára* (Biblioteca revistei *Pásztortűz*), *Erdélyi Tudományos Füzetek* (Caiete științifice transilvane), *Erdélyi Ritkaságok* (Rarități transilvane) și altele.

În 1930, Minerva a publicat *Grafikai Évkönyv* (Anuarul graficii), realizat de Kálmán Krizsó, cuprinzând statistica națională a artei grafice din România, iar în anul 1936, volumul de peste 600 de pagini al lui Endre Nagy și Ferenc Szász, intitulat *Gazdatusdomány* (Știința agriculturului).

Minerva a editat și publicat, de asemenea, o serie de lucrări importante în limba română și în limbile altor comunități din Ardeal. Una dintre cele mai de seamă realizări ale Institutului a fost lucrarea de referință *Minerva – Enciclopedie Română*, apărută în 1929, prima enciclopedie românească de după primul război mondial, cu peste 1 000 de fotografii și desene, 100 de hărți alb-negru, 50 de planșe artistice și 10 hărți color. Enciclopedia a fost realizată de un colectiv editorial condus de Alexandru Coriolan Pteancu și din care au făcut parte Augustin Maior, Ștefan Meteș, Romulus Demetrescu, dr. Valeriu L. Bologa și alții.

Dintre ziarele românești, amintim cotidianul *România nouă*, tipărit la Minerva între 1933 și 1938, ziar condus și editat de fruntașii țărăniști Zaharia și Paul Boilă, avându-l în acea perioadă printre reporterii săi tineri pe Corneliu Coposu, viitorul lider al opoziției democratice de după schimbarea de regim din 1989. Istoria presei românești reține cotidianul *România nouă* printre cele mai importante ziare din epocă. Un alt organ de presă românesc cu mare ecou în anii de după cel e-al doilea război mondial era gazeta *Plugarii*, al cărei director onorific a fost Petru Groza.

Minerva a avut și propria sa rețea de difuzare. Astfel, deja în 1920, ea a achiziționat de la János Stein librăria aflată în piața centrală a orașului (azi, Piața Unirii), care a devenit apoi și centrul de difuzare a publicațiilor Minerva. Minerva a deținut în perioada interbelică și principala librărie din Cluj, cunoscută azi sub numele de Librăria Universității.

Bilanțul Institutului de Literatură și Tipografie Minerva la cea de-a 25-a aniversare a sa arată că până în anul 1944 Institutul a editat și tipărit 265 de manuale într-un

tiraj total de 1 055 999 de exemplare, 441 de cărți de literatură și știință într-un tiraj total de 936 376 de exemplare și alte publicații într-un tiraj total de 2 226 477 de exemplare. Se poate estima că, în cei 28 de ani ai existenței sale, între 1920 și 1948, Minerva clujeană a editat și tipărit mai bine de 2 milioane de exemplare de carte, iar numărul de exemplare tipărite pentru terți s-a ridicat la 4,5-5 milioane. Astfel, numărul total al cărților de diferite tipuri care au ieșit pe poarta Minervei clujene s-a ridicat la circa 7 milioane.

Un bilanț sintetic al titlurilor ieșite din atelierele Institutului arată că la Minerva au apărut, în perioada 1920-1940, în total 1 588 de cărți și 56 de reviste, iar în intervalul 1941-1948, un număr de 908 de cărți și 30 de reviste. Între 1920 și 1948, 274 de titluri de manuale au fost editate și tipărite de Minerva clujeană, care l-a avut ani de-a rândul în consiliul său de conducere pe Alexandru C. Pteancu, pe atunci inspector școlar general al Ardealului. Cifrele sunt grăitoare pentru oricine, dar mai ales pentru cei ce știu din proprie experiență câtă muncă înseamnă redactarea, pregătirea pentru calandru și tipărirea unui singur volum sau a unui număr de revistă.

Minerva clujeană a fost deopotrivă un permanent promotor și mecena al artelor plastice din Ardeal. În cadrul Institutului a funcționat în anii '30 școala de pictură și sculptură Szolnay-Szervátiusz, iar pe simezele sălii sale de expoziții publicul clujean a avut parte de fericite întâlniri cu lucrările artiștilor contemporani care au marcat arta plastică transilvană. Mulți dintre acești artiști au contribuit, de altfel, și la ilustrarea publicațiilor Minervei, ridicând astfel sensibil nivelul estetic al acestora.

Volumul de față face istoricul Institutului de Literatură și Tipografie Minerva pe baza datelor din arhive și biblioteci autohtone, cuprinzând de asemenea bibliografia exhaustivă a publicațiilor editate și tipărite de Institut în decursul celor 28 de ani ai existenței sale. Această bibliografie constituie o veritabilă bază de date pentru viitoare cercetări și evaluări ale specialiștilor, dar oferă o bogată paletă de informații interesante și pentru publicul larg.

După 1989, comunitatea maghiară din Cluj a depus mari eforturi pentru a reînființa Minerva clujeană, precum și pentru a recupera patrimoniul pierdut, respectiv a relua activitatea de editare de carte (literatură, artă și știință) și presă de calitate în limba maghiară. Înființarea în 1991 a Asociației Culturale Minerva, înregistrarea legală a acesteia în 1992, precum și definirea acestei organizații ca urmaș și continuator al activității predecesoarei sale, Institutul de Literatură și Tipografie Minerva, au servit și servesc aceluiași scop.